ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Бутова Руслана Сергійовича «Фізична реабілітація дітей шкільного віку з вадами зору в умовах спеціалізованих навчальних закладів», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація

Актуальність обраної теми дисертації. Упродовж усієї історії людства поширення захворювань очей було стрімким. У світовому масштабі майже 180 млн. людей мають порушення зорових функцій, приблизно 135 млн. мають низьку гостроту зору, а інші 45 млн. практично сліпі. У світі спостерігається збільшення як загального числа людей з вадами зору, так і частки їх серед дітей. Слабозорих дітей у світі зареєстровано більше 5 млн. зі щорічним приростом на 0,08 %. Причини розвитку зорових патологій у дітей, а також частота зорових розладів у різних регіонах світу неоднакові, що обумовлено соціальними, економічними, демографічними і кліматичними чинниками, а також рівнем розвитку медицини, зокрема рівнем розвитку офтальмологічної служби.

Фізична реабілітація є невід'ємною ланкою відновлення здоров’я дітей з вадами зору і має на меті сприяти покращенню діяльності зорового апарату, розвитку в них фізичних та розумових якостей для забезпечення оптимальної інтеграції в сучасні умови життєдіяльності. Разом з тим накопичений певний теоретичний та практичний матеріал із питань, пов'язаних із фізичною реабілітацією, розвитком та формуванням рухової сфери слабозорих підлітків з порушенням постави, свідчить про недостатню результативність розроблених технологій фізичної реабілітації в умовах спеціалізованого навчального закладу.

Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичної реабілітації НУФВСУ, а також зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр. Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту за темою 4.3.1. «Удосконалення оздоровчо-реабілітаційних програм профілактики та корекції дисфункцій, що обумовлені порушеннями в різних системах організму» (№ держреєстрації 0106U0107794) і зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на

2011–2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 4.4. «Удосконалення організаційних та методичних засад програмування процесу фізичної реабілітації при дисфункціональних порушеннях у різних системах організму людини» (№ державної реєстрації 0111U001737).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність отриманих результатів підтверджується достатньою кількістю обстежених (62 чол.), обраною методикою організації формувальної та констатувальної частин експерименту. Отримані дисертантом наукові положення, висновки та практичні рекомендації підтверджені шляхом математичної обробки та статистичного аналізу, що забезпечує їх обґрунтованість і достовірність.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що автором вперше на підставі кількісних показників компонентів фізичного стану, рівня стану біогеометричного профілю постави, функціональних можливостей організму та гостроти зору науково обґрунтовано та розроблено програму фізичної реабілітації, відмінними особливостями якої є індивідуально-диференційований підхід, послідовність і поєднане використання всіх складових її елементів: лікувальної гімнастики, фізіотерапії, лікувального масажу, збалансованого харчування та комп'ютерних програм для слабозорих школярів 13–15 років в умовах спеціалізованих навчальних закладів; вперше теоретично обґрунтовано положення про перспективність поєднаного використання методів фізичної реабілітації, спрямованих на профілактику та корекцію функціональних порушень ОРА, та комп'ютерних програм, спрямованих на відновлення порушень зору школярів 13–15 років, для підвищення рівня фізичного стану, ціннісних орієнтацій та навичок здорового способу життя, соціальної адаптованості та реконструкції якості життя; доповнено дані, які характеризують компоненти фізичного стану слабозорих дітей 13–15 років з функціональними порушеннями ОРА; доповнено наявні дані про особливості

змісту фізичної реабілітації слабозорих школярів 13–15 років на тлі патології ОРА; отримали подальший розвиток погляди на корекцію функціональних порушень ОРА слабозорих школярів 13–15 років у процесі фізичної реабілітації в умовах спеціалізованих навчальних закладів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблена програма фізичної реабілітації, яка спрямована на усунення виявлених функціональних порушень ОРА, сприяє оздоровленню організму, позитивно впливає на показники зорової функції та покращення якості життя в цілому. Запропонована програма може бути використана у системі реабілітації слабозорих учнів з порушеннями постави в умовах спеціалізованих навчальних закладів. Основні положення роботи представленні у вигляді методичних рекомендацій для фахівців з фізичної реабілітації.

Результати дослідження впроваджено у реабілітаційно-відновлювальний процес Кам'янець-Подільської спеціальної школи-інтернату I–III ступенів Хмельницької обласної ради, а також у навчальний процес кафедри теорії і методики фізичного виховання та здоров'я Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка при викладанні дисципліни «Фізична реабілітація в офтальмології» та кафедри фізичної реабілітації Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисципліни «Реабілітаційні технології у системі відновлювальної терапії», що підтверджується відповідними актами впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Аналіз дисертаційної роботи засвідчує, що дисертант застосував оригінальний принцип структуризації матеріалу, який дозволив охопити всі сторони проведених досліджень, результати яких логічно викладені на 215 сторінках, із яких 177 основного тексту, серед них 34 таблиці, 5 рисунків та додатки. У роботі використано 265 джерел наукової і спеціальної літератури.

Результати дисертаційної роботи мають об'єктивний характер, спираються на достатню кількість дослідницького матеріалу, отриманого завдяки

використанню великого комплексу сучасних інформативних методів, що відповідають поставленій меті та завданням дисертації. Отримані показники обчислені з використанням методів математичної статистики. Позитивної оцінки заслуговує оформлення результатів дослідження, варто відзначити логіку викладу та послідовність виконання наукового пошуку.

Висновки випливають зі змісту дисертаційного дослідження, їх об'єктивність і новизна не викликають сумніву. Автореферат відповідає тексту дисертації.

Загальна характеристика роботи. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертаційна робота проілюстрована таблицями та рисунками, що забезпечують чіткість викладу матеріалу дослідження, зручність здійснення порівняльного аналізу експериментальних даних, виокремлення основних показників і узагальнення результатів дослідження.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів, а також визначено особистий внесок здобувача у спільно опубліковані наукові праці, подано інформацію про апробацію і впровадження результатів дослідження, визначено кількість публікацій автора за темою дисертації.

У першому розділі **«Сучасний стан проблеми фізичної реабілітації слабозорих дітей шкільного віку з функціональними порушеннями ОРА»** проведений інформативний пошук науково-методичної літератури стосовно особливостей фізичного стану, супутніх захворювань, вторинних відхилень та механізмів впливу засобів фізичної реабілітації на розвиток адаптаційно-компенсаторних можливостей дітей з вадами зору. Визначено, що відсоток порушень постави у слабозорих школярів залишається високим. Проте більшість проаналізованих робіт стосується слабозорих дітей переважно молодшого шкільного віку, і недостатньо наукових досліджень присвячено дітям середнього та старшого шкільного віку. Визначено сучасні технології

профілактики та корекції постави у дітей засобами фізичної реабілітації, спрямовані на покращення стану ОРА.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження»** обґрунтовано й описано відповідно до мети й завдань такі методи дослідження: теоретичні, клінічні, інструментальні, соціологічні методи, педагогічне тестування та методи математичної обробки отриманих даних. Для оцінки фізичного стану школярів з вадами зору використовувались клінічні методи дослідження (ЖЄЛ, проби Штанге і Генча, ЧСС, індекс маси тіла). Інструментальні методи (скіаскопія) проводили для оцінки показника гостроти зору. Скіаскопія проводилась лікарем офтальмологом. Соціологічну частину моніторингу слабозорих школярів проводили з використанням соціологічних методів: ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокіча та анкетування для визначення складових елементів режиму дня. Для визначення морфологічних характеристик застосовували фотозйомку з визначенням типу постави та візуальний скринінг стану біогеометричного профілю постави школярів.

Дослідження проводили на базі Кам'янець-Подільського навчально-виховного комплексу з центром реабілітації слабозорих дітей з жовтня 2010 року по листопад 2016 року .

У третьому розділі **«Характеристика стану слабозорих школярів 13–15 років з функціональними порушеннями ОРА на етапі попередніх досліджень»** було проаналізовано та узагальнено дані результатів клінічних досліджень фізичного стану, стану біогеометричного профілю постави та порушень функції органу зору школярів. У дослідженні взяли участь 62 учні з міопією та гіперметропією віком від 13 до 15 років, із них з діагнозом короткозорість було 37 учнів (59,7 %), з діагнозом далекозорість – 25 учнів (40,3 %).

Дані проведених досліджень свідчать про відмінність оцінок фізичного стану від вікових нормативних показників та про негативні тенденції формування ціннісних орієнтацій і життєво-необхідних навичок у досліджуваного контингенту школярів.

Таким чином, результати обстеження та тестування слабозорих дітей 13–15 років, які навчаються у спеціалізованому навчальному закладі, свідчать про погіршення показників фізичного стану, біогеометричного профілю постави та гостроти зору порівняно зі здоровими підлітками, що стало підставою для розробки програми фізичної реабілітації дітей шкільного віку з вадами зору.

У четвертому розділі **«Програма фізичної реабілітації слабозорих дітей шкільного віку з функціональними порушеннями ОРА в умовах спеціалізованого навчального закладу»** представлено теоретичне обґрунтування методичних підходів до розробки програми із використанням засобів фізичної реабілітації, які розподілено на базовий та варіативний компоненти. Підбір засобів і обґрунтування їх регламентації здійснювалися з урахуванням особливостей кістково-м'язової системи слабозорих дітей 13–15 років, рухового режиму, протипоказань, спеціальних педагогічних принципів адаптивного фізичного виховання, реакції організму на фізичне навантаження, раціонального поєднання засобів фізичної реабілітації.

Загальна тривалість курсу реабілітації як за програмою спеціалізованого навчального закладу, так і за розробленою становила 9 місяців. Проте наповнення програм засобами фізичної реабілітації та методична побудова занять для контрольних і основних груп мали певні відмінності. Програма фізичної реабілітації спеціалізованого навчального закладу для слабозорих школярів КГ1 і КГ2 складалася з лікувальної гімнастики, апаратного вакуумного масажу, фізіотерапії: панорама, лазерна терапія, збалансованого харчування, а для школярів основних груп застосовувалась розроблена програма фізичної реабілітації, яка складалась із трьох періодів. У першому періоді (тривалість 1 місяць) призначався щадний руховий режим. У другому періоді (тривалість 6 місяців) призначався щадно-тренувальний руховий режим. У третьому періоді (тривалість 2 місяці) призначався тренувальний руховий режим.

Спрямованість розробленої програми полягала у покращенні окремих компонентів фізичного стану, підвищенні рівня стану біогеометричного профілю постави, відновленні функціональних порушень зору, закріпленні

позитивних тенденцій формування життєво-необхідних навичок більш швидко порівняно з наявними програмами адаптації школярів з депривацією зору до умов спеціалізованого навчального закладу.

У п'ятому розділі **«Ефективність розробленої програми фізичної реабілітації для слабозорих школярів 13–15 років»** представлено результати формувального експерименту. Отримані результати свідчать про те, що у школярів із короткозорістю (ОГ1), які займалися за розробленою комплексною програмою фізичної реабілітації, процес відновлення гостроти зору проходив швидше, ніж у школярів з короткозорістю (КГ1) та школярів з далекозорістю (ОГ2 та КГ2).

Таким чином, результати дослідження дозволяють констатувати перевагу програми, що розроблена для слабозорих учнів 13–15 років з функціональними порушеннями ОРА, над загальноприйнятою програмою і доцільність комплексного використання лікувальної гімнастики, фізіотерапії, лікувального масажу для очей, збалансованого харчування та комп'ютерних програм, як засобів фізичної реабілітації.

У шостому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** автором на основі власних результатів і даних літератури підводяться підсумки роботи, розгорнута дискусія. На підставі ретельно виконаного огляду літератури дано пояснення змін аналізованих параметрів, логічно науково обґрунтовано індивідуальне бачення тих суперечливих питань, які стосуються досліджуваної проблеми. Охарактеризовано повноту вирішення завдань дисертаційної роботи. У ході виконання дисертаційної роботи отримано три групи результатів: такі, що підтверджують і доповнюють наявні досі розробки, а також цілком нові дані.

Отримані результати роботи про зміну оцінок фізичного стану, фізичних якостей, гостроти зору, ціннісних орієнтацій та навичок здорового способу життя у слабозорих школярів 13–15 років з короткозорістю та далекозорістю з погляду на виконання наукового дослідження відповідали попередньо поставленій меті, завданням фізичної реабілітації та підтвердили ефективність розробленої програми фізичної реабілітації, яка може бути рекомендована до

застосування у практичній роботі лікувально-профілактичних закладів і реабілітаційних центрів відповідного профілю.

Результати дослідження відображені у 14 наукових працях, з них 6 опубліковано у фахових виданнях України, з яких 1 увійшла до міжнародної наукометричної бази, 7 публікацій апробаційного характеру, 1 публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Разом з позитивними сторонами дисертаційної роботи слід відзначити певні дискусійні питання:

1. Вважаю, що підрозділ 1.1. «*Аналіз підходів щодо фізичної реабілітації дітей із зоровими порушеннями*» дисертанту доцільно було б розглянути крізь призму критичного аналізу представленого матеріалу.

2. У другому розділі, підрозділ 2.1.6. «*Інструментальні методи»,* автор досить детально описує метод скіаскопії, хоча це вимірювання проводить лікар. Зважаючи на значний обсяг основного тексту дисертації, можливо доцільно винести цей матеріал у додатки.

3. У своєму дослідженні ви застосовуєте методику "Ціннісної орієнтації" М.Рокіча. Обгрунтуйте, будь ласка, доцільність її застосування і які саме цінності ви визначали ?

4. У третьому розділі (табл.3.2.) подана інформація про рівень стану біогеометричного профілю постави. Уточніть, будь ласка, що ви вкладаєте в поняття «біогеометричний профіль постави» та «рівень стану біогеометричного профілю постави» ?

5. У четвертому розділі ви обгрунтували і розробили Програму фізичної реабілітації слабозорих дітей шкільного віку з функціональними порушеннями ОРА в умовах спеціалізованого навчального закладу. Серед засобів фізичної реабілітації ви пропонуєте використання комп'ютерних програм. Уточніть, будь ласка, які саме програми і з якою метою ви застосовували ?

6. У структуру розробленої вами програми входять спеціальні вправи лікувальної гімнастики. На які групи ви поділяєте ці вправи, чи відрізняються вони від існуючих комплексів вправ ?

7. Частина матеріалу яка викладена в четвертому розділі підлягає під описання першого розділу.

Проте висловлені нами зауваження не знижують позитивної оцінки дисертації Бутова Руслана Сергійовича, результати якої доповнюють теоретико-методичні аспекти фізичної реабілітації дітей шкільного віку з вадами зору**.**

Висновок. На підставі викладеного вважаю, що дисертаційна робота Бутова Руслана Сергійовича «Фізична реабілітація дітей шкільного віку з вадами зору в умовах спеціалізованих навчальних закладів» є самостійним та завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, відповідає вимогам п. 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, що дає підставу для присудження її авторові наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація.

Офіційний опонент:
доктор наук з фізичного виховання
і спорту, професор, завідувач кафедри
спортивно-масової та туристичної роботи
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки **Альошина А.І.**

ПІДПИС Альошиної А.І.
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету